

ДУБРОВАЧКИ ТРГОВЦИ У БЕОГРАДУ ПОД ТУРЦИМА 1521—1551. ГОДИНЕ

О дубровачкој трговини доста се писало у нашој науци. У последње време у великој мери истраживачки су обухваћене и дубровачке трговачке насеобине на Балкану, па и у Београду (на пример, за Београд рад Р. Самарџића). Са даљим развитком науке и њене потребе и захтеви постају већи: нису више довољне основне констатације и уопштени приказ пословања са неколико илустративних примера, него се траже прецизни подаци о броју, капиталу, промету добара, меничном саобраћају итд., да би се омогућила поређења како у оквиру саме дубровачке трговачке мреже на Балкану и у Подунављу, тако и у односу на трговце других народности на Медитерану и изван њега. Кад постоје солидне и егзактне студије о трговцу у XVI веку (на пример књига Pierre Jeannin-a *Les marchands au XVIe siècle*), и наша наука мора давати подробније и прецизније податке. На основу добро проучене грађе Дубровачког архива то неће бити ни нарочито тешко, иако је рад на установљаванју пословних биографија сваког појединог трговца, што је неопходно за почетак, заморан, незахвалан и недовољно занимљив посао.

Овај прилог представља покушај да се у проучавању дубровачке трговине у европском делу Отоманског царства у XVI веку иде за крајње конкретним показатељима и резултатима, који би мање-више потпуно исцрпљивали архивску документацију. Због тога се истраживања нису могла ограничити на документа објављена у збирци проф. Јорја Тадића (*Дубровачка архивска грађа о Београду I*, Београд 1950),

која ни издалека није комплетна. С обзиром да је задатак био тематски ограничен (обухваћени су само трговци а не и трговина у целини) нису доношени подаци о врсти и ценама робе која се налазила у промету. Података о извозној роби из Турске у то време има мало; та се роба није много разликовала од извозне робе из турских европских земаља каснијих деценија. Уосталом, у удаљеном Београду, због скупог преноса, у ово време се више тражио готов новац од продате робе него извозна роба, иако је ова давала могућност да се капитал још једном обрне и оплоди.

Прибирање Дубровчана у турском Београду (1522—1531)

Дубровачки трговци почели су се појављивати у Београду одмах пошто су га Турци освојили. Због тога се поставља питање да ли се можда може установити континуитет постојања дубровачких трговаца у Београду пре и после освајања 1521. године. Више разлога говори против могућности да се живот трговачке насеобине није прекидао; неки, пак, документи наводе да се размисли није ли континуитета ипак било. Јеврејски трговци, који су пословали и живели у истим општим условима као и Дубровчани, били су сведоци смене власти у Београду поменути године; према једном недатираном јеврејском документу, у време турско-угарских борби настао је пожар и град је изгорео.¹ У сваком случају тада у удаљеном граду на ушћу Саве у Дунав није било много Ду-

бровчана, те не треба очекивати ни већи број архивских података. Изричитих архивских података о Дубровчанима у Београду пре 1521. године нема, али је њих ту могло бити, кад се у другој деценији XVI века бележе чак и по неким сремским селима, разуме се случајно и узгред. С друге стране, већ крајем лета 1523. године умро је у Београду Павле, син пок. Тодора Мартинушевића (*de Martinus*);² можда је он у Београду боравио и раније, а да није дошао да се у том граду опрости од живота. Из једне облигације, писане у Београду 25. фебруара исте године, могу се утврдити још нека имена дубровачких трговаца који су у Београду дотада боравили.³ Београд се спомиње и у једној уредби дубровачке владе о увозу робе из Турске од 20. јула 1523, којом се дозвољавало да се у Дубровник, Херцег-Нови и у околне луке довозе кожа, покровци, вуна, тканина раша, стока и прехрамбени производи; у вези с овом одлуком, наиме, речено је да се пошаљу курири у главна места Турске у којима тргују дубровачки трговци и да курири о томе тајно извести поменуте трговце.⁴

Дубровчани су можда дочекали у Београду турско освојење града, па су се потом можда у извесном броју иселили у места у којима је било више услова за уносна пословања. У том смислу, изгледа, треба тумачити запис у књизи званичника који су у Дубровнику били задужени да због појаве куге контролишу долазак људи са стране; једанаестог новембра 1521, наиме, забележено је да су Павле Милорадовић и неки Русковић »*venuti de Smederevo et de Belgrade*«. ⁵ Биће да је Смедерево било прво уточиште Дубровчана који су били присиљени да се привремено иселе из Београда (ако та претпоставка долази у обзир).

Београд из времена турског освајања забележен је по добром у аналима Дубровачке Републике. Под Београдом за време опсаде 1521. године задобијен је од султана Сулејмана Законодавца хоћум који је за Дубровчане на повољан начин регулисао плаћање царина. Због тога су се Дубровчани доцније често позивали на тај хоћум, „задобијен под Београдом“.⁶

Тих година су, ипак, стално настањени Дубровчани у Београду сасвим ретки. Њихову трговину у метрополи на ставама

Дунава и Саве тада су много више одржавали путујући трговци, који су са робом у Београд долазили из Дубровника или, у то време, много чешће из насебина Дубровчана у другим местима Србије. Уосталом, фаза постојања путујућих дубровачких трговаца у турским земљама на Балкану, која је доминирала у последњим деценијама XV века, постојала је у првим десетлећима XVI столећа и за друге трговинске центре северно од сталне пословне мреже која је успостављена почетком XVI века. Међу путујуће трговце који су навраћали у Београд спадао је свакако и Марин Радивојевић звани Умфија, који је већ 1522. године уходано трговао по Турској и оданде се сам или преко пуномоћника задуживао на релативно веће своте у Дубровнику, без сумње за робу коју би примао из матичног града;⁷ у Дубровнику је узимао момке, шегрте за пословање у Турској,⁸ али је 1522. године још увек ипак стално живео у Дубровнику, где је држао робу за неког другог трговца коме је био пуномоћник.⁹

Ускоро су, 1526. године, настале и прве тешкоће у односима са београдским Турцима. Тефтердар и намесник Београда Абдуселам тражио је од Републике да му пошаље вунених и свилених тканина; дубровачки Сенат, међутим, одлучио је да се не поступи по тражењу, јер Портин улак који је донео Абдуселамово писмо није донео и новац за тканине; уместо тканина одлучено је да му пошаљу на дар шећера и сапуна.¹⁰ Абдуселам се, са своје стране, није дао збунити учтивим извињењем дубровачке господе, него је и даље упорно захтевао увозне тканине; Републици тада није ништа друго остало, него да удовољи његовој жељи,¹¹ свакако имајући у виду интересе своје трговине у Београду. Углађени Дубровчани нису заборавили да и сами извуку какву корист од наметнутог пријатељства. Како је 1526. године била година ратног похода у Угарску, у Дубровнику је одлучено да се запита београдски намесник, заповедник главног војног логора према северној страни, где је Порта наредила да Дубровчани упуте харач; истовремено требало је Абдуселама молити ако има наређење да преузме харач, да прими добре турске златнике, пошто Дубровчани нису могли да нађу увек тражене млетачке цекине.¹² Спремност да за

цекине и сам чини услуге Абдуселам је показао већ приликом опсаде Београда 1521. године, кад је од дубровачког покличара Стијепана Палмотића тражио да му у Дубровнику купи тканине, обећавајући да ће све платити и да ће, као тефтердар, уредити са кадијом у Цариграду питање анадолске царине у корист Дубровчана.¹³ Натезања с београдским Турцима било је и пре тога.¹⁴

Септембра 1527. године забележен је први већи прекршај од стране Дубровчана који су из Смедерева одлазили у Београд. Трговац Дамјан Лукин је у Габели, у Неретвином ушћу, искрцао с једне стране лађе неке тканине, које је без плаћања царине одвезао у Смедерево и Београд.¹⁵

Од 1529. године почињу се јављати нова имена дубровачких трговаца, од којих ће неки дуже пословати у Београду: почетком 1529. Марин М. Радатић (Radattis), који је у Београд прешао из Смедерева,¹⁶ а неколико недеља касније Вукић Радичевић,¹⁷ године 1531. Франо Божидара Наљешковић (Franciscus Nat. de Nale), који је такође из Смедерева прешао у Београд.¹⁸ Можда су се већ тада почели отискивати из осталог дела турске државе у Београд браћа Марин и Баро Рајковићи, који су касније (1540) забележени као стално настањени у Београду.¹⁹ Године 1529, у неком каравану који је из Београда ишао у Дубровник налазила се група Дубровчана, који су из Београда пренели акче и дуката, а вероватно и по нешто робе; ти Дубровчани су били: нобили Леонард Ник. Ђурђевић и Иван Стр. Гучетић и пучани Циво Милковић, Никола звани Плавац, Криле звани Јозеф и Лука Млађеновић.²⁰ Из саме чињенице да је из Београда преношен углавном новац а не роба, можда би се могло закључити да је у то доба јачи дубровачки увоз робе у Београд него извоз из њега у Дубровник, што ће рећи да дубровачка трговина у Београду није још имала интензивни карактер, него је београдско тржиште многим Дубровчанима служило за обичну продају робе а не и за пуно трговање.

Као што се могло видети, у току прве деценије по турском заузећу, дубровачки трговци се у Београду углавном појављују на два начина: или као путујући трговци из осталог дела Турске (пре свега из Србије), или прелажењем из Смедерева, кад

је изгледало да је живот у Београду потпуно нормализован и за трговину безбедан.

Друга деценија дубровачког трговања у турском Београду: деценија знатног увећања броја трговаца у годинама пред пад Будима (1532—1541)

У овој деценији има старих елемената, из претходне деценије, на пример путујућих или насељених трговаца из почетног периода, али има и нових елемената. То су пре свега трговачка друштва, тако карактеристична појава за пословања дубровачких људи у Турској уопште у то време. Поред тога, услед знатно увећаног броја трговаца и потреба, често се дешавало да се разне писмене изјаве дају а послови закључују и у Београду, те се потписивањем сведока из редова затечених Дубровчана у Београду проширује наше познавање људи који су пословали у метрополи на ставама Саве и Дунава (чак и кад је реч о људима који се иначе не срећу у другим документима као стално настањени у Београду, или ће се тек касније за њих писати да су трговци у Београду).

Приказ дубровачких трговаца у деценији 1532—41. треба почети навођењем рада Паска Вита Ветричића, чије казивање некако закључује период прикупљања. Са неколико момака часно је пословао не само у Београду него и у другим местима Турске, јер је у њима остало дужника после његове смрти; посебно, требало је подићи депозит од 7600 акча код емина и кадије у Осијеку, који иначе нису показивали ревности да се наплате и друге дужничке тескере у њиховом месту. После Паскове смрти (од априла до децембра 1532) његова добра и дугове скупљали су један после другог два пуномоћника; први је предао стараоцима заоставштине преко 48.000 акчи а остало је да се сабере још 10.000 и више, јер због несакупљених дугова је и слат други пуномоћник, који се прилично задржао, тако да су се његова провизија и трошкови попели на 15.000 акчи. Вредност заоставштине у Београду и Турској износила је преко 1060 дуката.¹ На случају Паска Ветричића треба приметити да су изгледа први трговци Дубровчани у Београду били пословно јачи од сличних пионира по другим, мањим насе-

обинама, и да су послови одмах налагали довођење већег броја шегрта па и склапање трговачких друштава.

Поменути пуномоћници скупљали су и добра Влаха Маринева, кожара у Београду, који је умро некако у исто време.

Један случај путујућих трговаца указивао би да је Београд већ почетком 30-их година био привлачан и за страни капитал. Фирентинац Франческо М. де Готески (Goteschi) је децембра 1532. уговорио с једним Дубровчанином да му пет година ради као комисионар у Софији, Београду и по другим градовима Турске; комисионар би држао кућу и дућан са два момка, а продавао би тканине (сопраман и каризеју) и осталу робу коју би му слао Фирентинац.² Тканине су у Београд довозили поред трговаца за које се зна да су у Београду стално становали и други, као неки Иван Радосаљић, звани Пуљиз, Франо Бож. Наљешковић (тек касније стално настањен у Београду), Андрија Мат. Прибисалић, Криле Петра Ђоновић (најпре изгледа у Сарајеву па евентуално доцније у Београду), Иван Петра Ђоновић.³ У Београд је у то време навраћао и Иван Ђиљати,⁴ чији ће наследници нешто касније бити познати трговци у Новом Пазару.

Током 30-их година чланови породице Умфија видно су пословно ојачали управо радом у Београду. Поред Марина (који је почетком 1533. године већ сигурно стално био настањен у Београду), у поменуто доба појавио се у Београду и Маринов стричевић Орсат Лукин а мало после и Орсатов брат Јеро. Већ 1536, Орсат је именовао пуномоћника у Дубровнику да му купи две куће у граду; у то време Орсат је био власник и неке земље, винограда, воћњака и винског подрума са бурадима у Требињу, што је 1538. године дао под прилично леп годишњи закуп од 60 дуката.⁵ Марин је исто тако волео земљу, те је од једног дубровачког каноника примио 8 златица земље у Бргату у вечни закуп.⁶ Од средине 1536. године до Маринове смрти почетком 1537. тројица Умфија водили су у Београду заједничку трговачку фирму са капиталом од 40.000 акчи.⁷ У рад друштва био је укључен и Маринов дубровачки компањон и пуномоћник Јакоб Радов, који је, иначе, од октобра 1532, водио и паралелно трговачко предузеће са Орсатом и Јером, закључено почетком 1539. године.⁸ Стјепан

Орсат, мајстор за прављење трговачких друштава, јула 1540. закључио је два нова друштва: са братом Јером и београдским трговцем Петром Јакоба Милатовића (Milatii) на 4 године (с тим да с капиталом од 2900 дуката у Турској управља Милатовић) и са братом Јером и Јером Миха Павловића исто на 4 године (с тим да Павловић с 1000 дуката Умфија послује у Турској).⁹ Удајом трију Маринових кћери образован је леп породични пословни круг око Умфија: муж Јеле био је Марин П. Рајчевић а муж најмлађе Оре Петар Ј. Милатовић, обојица људи који су трговали или касније одржавали везе са Београдом.¹⁰

Слично браћи Умфија од 1540. године наступају у Београду као стално настањени поменути Марин Петров Рајковић и његов брат Баро. Јула 1540, у исто време кад и Умфије, и два Рајковића су склопила трговачко друштво са неким Стјепаном Андријиним, давши му на неких 100 његових 1000 својих дуката да у Крушевцу или у ком другом месту Турске тргује у року од три године.¹¹

Између многих људи који се јављају у документима који се односе на Београд издвојени су они за које је могуће сигурно утврдити да су становали у Београду у времену од 1532. до 1541. године. То су: Лука Млађеновић (†1538) и Наталин Бара Вукојевић, који су до краја 1531. године водили трговачко друштво, а потом, ојачани, пословали сваки за свој грош;¹² Ђорђе Мат. Стојковић (Stai);¹³ Марко, син дубровачког телала Матије Ђорђевог, који је марта 1539. склопио трговачко друштво са Марином Мат. Стојковићем (Stai), да с капиталом од 2240 дуката води послове у Београду;¹⁴ златар Андрија Матијев Жуко, који је у лето 1537. дао дућан и робе у Београду за 3.000 дуката Јосипу Март. Сумичићу, којим је на три године закључио трговачко друштво;¹⁵ Вук Радичевић звани Лупо, који је умро 1541. оставивши дужника за 81.834 акча у Београду и околним местима а 18.000 акча вредности у покућству и другим стварима;¹⁶ Михоч Радичевић звани Опат;¹⁷ Томаш Петров, који је држао везе са Дубровчанима из Босне;¹⁸ бачвар Динко Николић, који је у Београду водио трговачко друштво, имајући компањона у Дубровнику;¹⁹ Паско Павлов, који је четири године пословао у друштву с дубровачким компањоном, од кога је до-

био 1000 дуката уложеног капитала и 764 дуката кредита за властити удео капитала;²⁰ Марин Радатовић (Radattis);²¹ Марин Влаха Радосалић (de Allegretto) и Нико Вугдраговић,²² добро познати 50-их година; Кристофор Милатовић, који је негде маја 1537. умро у Београду²³ и Марин Матије Милатовић;²⁴ кројач Иван Петров Перановић, који је тек касније јаче развио послове²⁵ и Франо Петра Бело, који је забележен кад је био на путу у Осигеку;²⁶ Михо Николић и Иван Смољановић, који су фебруара 1537. склопили у Београду трговачко друштво с малим капиталом од 865 дуката, утврдивши претходно дуговање првог другом (95.000 акчи!);²⁷ Брњо Баров и Андрија Дамјанов²⁸ те Михо Драгићевић.²⁹

Године 1538. срећу се следећа нова имена дубровачких трговаца у Београду: Михо Драгоја Цвјетковић,³⁰ Иван Милановић и Јеро Ђурђевић, који су септембра 1538. склопили трогодишње друштво с капиталом од 2.038 дуката и 76.761 акче, с тим да Иван води дућан у Београду;³¹ Томко Петковић, који је 1538. умро у Београду, оставивши незнатну заоставштину сестри, јер је као и многи други Дубровчани у Београду био нежењен.³² У току следеће 1539. године јављају се помени у документима о новим трговцима и пословним људима, који су вероватно коју годину раније стварно дошли у Београд. То су били: Михо Петра Милутиновић, који је до лета 1539. водио трговачко друштво с једним Дубровчанином из Сарајева, а 1538. године се сам или за компанију задужио у Дубровнику на 12.500 акча и 1.406 дуката;³³ Антун Луцић,³⁴ Драгич Радов, који се чешће среће у документима 50-их година.³⁵ Првих дана 1539. у Београду се нашао и Иван Бар. Наљешковић,³⁶ касније чешће помињан.

Године 1540. и 1541. срећу се опет нови трговци: Лука Стјепановић, бивши момак једног умрлог трговца у Београду,³⁷ компаноји Вице Марковић и Стјепан Вукашиновић (†1540); о аутентичности теста-мента овог последњег сведочио је и низ сасвим нових лица у београдској насеобини: Влахо Немањић, Иван Петров Примојевић, кожар Томаш Андријин, златар Марин Шимунов и Марин Мишљевић.³⁸ Као сведок на исправи писаној 7. априла 1540. у Београду, јавља се и Радо Ивана Томашевић.³⁹ Сличних сведока било је и за ра-

није године, но они нису уврштени у попис трговаца, ако није било и других података; то су, по свој прилици, били пословни агенти, који су пословали с туђим капиталом или су се по неком одређеном послу обрели у Београду.⁴⁰

У овој деценији забележени су у Београду и први припадници дубровачких патрицијских породица. Павле Стј. Гучетић, сведочио је на једној исправи 20. VIII 1537. а Климе Стј. Гучетић и Антун Стј. Гучетић о аутентичности поменутог теста-мента Стјепана Вукашиновића.⁴¹

Трећа деценија: нагли успон дубровачке трговине у Београду прометом према Будиму (1542—1552) и кредитима из Дубровника

Деценија између турског освојења Будима и Пеште (1541) и заузимање Темишвара (јул 1552) а с њим и целог Баната у знаку је наглог јачања дубровачких трговаца који су у Београду почели уредније пословати средином и у другој половини 30-их година. Ти трговци и по броју и по снази чине доминантну групу на тржишту Дубровчана у Београду (њих преко 25). Нови људи појављују се одмах 1542. године, као чинилац реализације нових могућности створених заузимањем Будима и Пеште, који ће се као нова генерација правих београдских трговаца појавити 1546. и 1547. године. Док су за 30-те године била карактеристична трговачка друштва, од 1452. године, иако и даље постоје друштва, карактеристично је узимање већих кредита у Дубровнику. То само представља следећи степен у снажењу и осамостаљењу трговаца.

Браћа Умфија, Орсат и Јеро, послују и у Дубровнику и у Београду. Орсат је 1542. године узео за себе и брата четири момка у службу.¹ Ни вешт Орсат ни тврдоглав Јеро нису били баш чистих руку и послушни поданици Републике. Јеро у Београду, на пример, током 1544, и поред изричитих одлука и најтежих претњи дубровачког Сената није хтео да ослободи од Турака Николу, ванбрачног сина патриција Николе Рањине, свакако тада стално у Београду. Јеру је, исто тако, прећено тамницом ако у дубровачкој Комори не депонује новац по рачуну покојног Јера Мих. Павловића,

свога компањона;² у однос браће Умфије према Јеру компањону били су, по једној исправи из 1538. године умешани и браћа Марин и Баро Рајковићи.³ Јеро Умфија је одржавао контакт 1543-46. године са Осијеком, одакле је преко Београда одвозио брату Орсату у Дубровник восак; у овом послу користио је и Јера Павловића, који је у Осијеку и умро.⁴

Као Орсат и браћа Рајковићи и Михоч Радивојевић звани Опат 40-их година више није био стално настањен у Београду; увећане послове могао је водити и из Дубровника, али је ипак повремено долазио у Београд, да консолидује своју пословну мрежу у Београду и у Угарској. Још 1542. године он је вероватно претежно живео у Београду, где је, на пример, примио ствари које му је жена послала из Дубровника; године 1545. код њега су се задуживали београдски Дубровчани, што би можда говорило да се већ потпуно оријентисао на завичајни град.⁵ Од интереса је анализирати његов систем задуживања у Београду. Године 1543, као компањон београдског трговца Јакоба Павловог са 4 обвезнице задужио се у Дубровнику на 2.017 дуката; заједно са београдским трговцем Илијом Марковићем задужио се на 592 дуката (а за других 260 дуката био је Илијин јемац); сам, пак, задужио се на своту од 2.904 дуката код три фирме дубровачких патриција.⁶ Слично је било и следеће, 1543. године: сам се задужио у 4 наврата на своту од 1.204 дуката а јемац му је био београдски трговац Иван Павлов; заједно с Иваном Павловим задужио се и на износ од 783 дуката. Године 1544. он је и дужник и поверилац. У своје име задужио се само једном на 211 дуката; као јемац Ивана Павлова 13 пута се задуживао на укупан износ од 3.609 дуката; као јемац компаније београдских трговаца Миха Николиног и Илије Марковића појавио се у две облигације на 786 1/2 дуката. У исто време код њега су се задужили: Михо Николић на 630 дуката, трговачко друштво Јера Ђурђевића Брњице и Ивана Милановића на 216 дуката. Године 1545. изгледа да је Опат опет у Београду. Те године сâм узима на 7 места кредита у износу од 2.165 дуката а у пет случајева је био јемац Ивану Павловом за 1.856 дуката. Следеће 1546. године изгледа да је био у Дубровнику, јер је Ивану Павловом јем-

чио у 5 задужења на своту од 1.797 дуката. Године 1547. он је кредитор Миху Николином на 168 дуката и неким никопољским трговцима на 275 дуката; иначе је служио као јемац у задужењима Миха Николића и као пуномоћник дизао је кредите за београдске трговце Ивана и Марина Павлова. Следеће 1548. задужио је браћу Ивана и Марина Павлова на 4.000 дуката; заједно са поменутом браћом направио је позајмицу на 238 дуката, а сâм је отворио кредит на 194 дуката; у исто време појавио се као поверилац једног дубровачког трговца у Босни на 92 дуката. Године 1549. задужио је браћу Павлове на преко 1400 дуката, а заједно с њима је узео кредита за 314 дуката; задужио је и Ђуру Ратковића из Београда на 185 дуката и Радича Ивановића из Новог Пазара на 57 дуката. Године 1550. код њега су подigli кредит на 54 односно 50 дуката један Дубровчанин из Смедерева а један из неког другог места Турске. Следећих година Опат се поново сâм задуживао: 1551. године једном на 48 дуката а 1552. године на 370 дуката. Од свих београдских Дубровчана Михоч Радивојевић звани Опат је најкарактеристичнији кад је реч о кредитним пословима.

Задуживања Миха Николића већ су делимично приказана. Био је компањон Илије Марковића, после чије смрти је остало доста робе и неколико момака компаније. Михоч Опат био је пуномоћник и лично Михов и лично Илијин (1546), и као такав имао је неки спор с Михом Николићем.⁷ Године 1547. Михо Николић се три пута задуживао на 493 дуката. Четрнаестог априла 1557, приликом задуживања на 9.000 акчи код наследника покојног компањона Илије Марковића, Михо је забележен као »mercator Budae et Belgradi«.

Слично јачим трговцима из београдске насеобине и Иван Бар. Наљешковић се 40-их година већ повратио у Дубровник, иако се повремено појављивао и пословао у Београду. Он је септембра 1542. склопио трговачко друштво са Иваном Цвјетковим (†1543) на четири године, с тим да послове у Београду води и повериоце исплаћује Иван Цвјетков, а да 2.000 дуката капитала (500 дуката у готову и 1500 у тканинама на кредит) и касније робу из Дубровника да Наљешковић.⁸ Јануара 1546.

купио је кућу са дућаном у Београду од Марина Мт. Стојковића (Stai); он се тада налазио у Београду, јер је куповину обавио преко пуномоћника.⁹ Његов боравак у Београду потврђује низ његових сведочанстава на исправама писаним у Београду.¹⁰ Две године касније, он је, пак, продао Драгићу Радовом дућан начињен од дрвета који се налазио у београдском граду, и то за своту која му је дата на зајам.¹¹ Појединачно (1544, 1550), био је на мање своте (250 и 245 дуката) веровник, односно јемац при исплати.¹²

По пословању сличан Наљешковићу био је Андрија Мат. Жуко. И он је најпре (1542) радије седео у Дубровнику, па одатле слао робу и момке на службу компањону у Београд и давао мање позајмице Дубровчанима из Београда.¹³ Почетком 1546. године он се обрео у Београду, одржавајући контакт с Пештом, а у јесен исте године уносни послови бацили су га у Пешту.¹⁴ У лето следеће, 1547. године он се нашао поново у Београду.¹⁵ Годину дана доцније он је у тестаменту златара Андрије Илијиног, умрлог у Ердељу означен као потенцијални наследник покојникових добара док се покојникова кћер не уда.¹⁶

Наталин Бар. Вукојевић био је тип ситнијег, радљивијег трговца, чије су пословање помагали чешћи кредити из Дубровника. Године 1542. он се сâм задужио на 192 дуката а заједно са компањоном Марином Илијиним на 524 дуката; године 1544. он је узео кредит на четири стране у износу од 1.617 дуката; две године касније он је у два маха добио позајмицу у висини од 1110 дуката; године 1548. он је на 8 облигација извукао из Дубровника робе за преко 2.882 дуката: кредити у следећим годинама су се смењивали: 1549. године на 4 места с укупно 1.039, 1.550 код двојице веровника на 1.017 дуката; године 1551. у три случаја за 517 дуката; 1552. године у своје име и као пуномоћник Марина Вл. Радиновића задужио се код осморице кредитора за преко 1.297 дуката (што је 1.552. године била највиша свота појединачног или компањонског задужења међу дубровачким трговцима у Београду).¹⁷

Михо Драгог Цвјетковић у годинама непосредно после пада Будима остварио је велике кредите. Године 1542. задужио се пет пута у Дубровнику на своту од 1.164 дуката а током следеће године са 24 за-

дужења понео је на север робе за преко 5.487 дуката. Маја 1542. године закључио је послове с ранијим компањоном Марином Мат. Стојковићем (Stai) и истовремено је узео од њега на комисиону продају у Београду извесну количину скупог ткања; неку скупу робу требало је да прода и у Скопљу.¹⁸ Почетком 1544. године тајно је изнео неке тканине из Дубровника, не плативши царину.¹⁹ Септембра исте године закључио је пословања с једним Дубровчанином у Пешти, камо се коначно пребацио²⁰ и 1546. године умро. То је учинио можда зато што се већ 1544. године показао у Београду као инсолвентни дужник толиких кредита.²¹

Могућности које су се појавиле по утврђивању Турака у Будиму битно су утицале на пословања Миха Петровог Милутиновића. Он је свакако начинио рекорд међу београдским Дубровчанима, задуживши се лично 1542. године на 9.346 дуката; поред тога, његов пуномоћник и јемац Андрија Илијин, златар, потписао је даљих пет обвезница на 1.962 дуката, а са своје је стране Миху отворио кредит од 3.151 дуката; дакле, један једини београдски трговац апсорбовао је робе на кредит у 1542. години за 14.459 дуката! Због овако нагло проширених послова Михо је био приморан да исте године поведе четири младића из Дубровника у своју службу, што је исто рекорд.²² И код Милутиновића се већ 1543. године показала немогућност да на време отплаћује многобројне дугове које је годину дана раније начинио.²³

Међу онима који су карактеристични по узимању робе на кредит у Дубровнику је и Јеро Ђурђевић, звани Брњица. Године 1542. он се задужио на своје име на 11 места за укупно 4.626 дуката; на две облигације задужио се у своје име и као пуномоћник Ивана Милановића, београдског трговца, на износ од 1.453 дуката. Године 1543. сâм је узео зајма у 10 наврата за преко 4.861 дукат; у своје име и као Милановићев пуномоћник, тј. за њихово трговачко друштво, подигао је кредит за 1.295 дуката; као пуномоћник Кристифора Мат. Матичуле примио је 462, а за себе и Ловра Милановића, дакле за једно трговачко друштво, извукао је даљих 414 дуката. Године 1544. сâм се задужио у четири наврата на преко 1.080 дуката, а у своје име и као пуномоћник Ивана Милановића на осам

места за 5.193 дуката. Слично Милутиновићу, и Јеро је 1542. године доводио радну снагу у Београд.²⁴

Кројач Иван Перановић у годинама после пада Будима такође је почео да се пословно уздиже преко кредита: од 216 дуката у 1542. он је 1543. године прешао на преко 1.025 дуката (у 2 задужења), у 1544. на преко 1.370 (у 7 задужења) и у 1545. на 909 дуката (у 4 облигације). Непосредно потом, 1545. године доводи два момка на службу.²⁵ Године 1546. држао је у својим рукама и пословно користио поклад, вероватно свога зета, од 2.145 дуката.²⁶ Умро је почетком 1547. у Мађарској, негде ван Пеште. Перановићев зет Стјепан Иванов живео је у Пешти, где је боравио и Петар Ивана Перановић, свакако кројачев син. Иван Перановић је имао послова и с неким печујским Дубровчанином, од кога је требало намирити 27.000 акча, као и с неким Стоњанином Јакобом, насељеним у Београду, који је требало да му утера неки дуг; од Јакоба је Иван примио тканина за 160 дуката,²⁷ вероватно онда кад се више оријентисао на рад у Пешти.

Иван Милановић спадао је такође у ред београдских трговаца који су се у годинама конјунктуре после освајања Будима радо ослонили на дубровачке кредите. Са својим компаноном и пуномоћником Јером Ђурђевићем 1542. године преузео је робе на две обвезнице у износу од 1.453 дуката. Следеће године исти су дигли 1.296 дуката а 1544. године преузео је робе на две обвезнице у износу од 1.453 дуката. Следеће године исти су дигли 1.296 дуката а 1544. године 5.193 дуката на 8 облигација. Као и у другим случајевима, повећани послови налагали су довођење нове радне снаге, момака — шегрта.²⁸ Маја 1543. он и Јеро Брњица склопили су на три године трговачко друштво са главницом од 10.820 дуката, од чега је Јериног било за 8.020, а Ивановог за 2.800 дуката; Иван је требало да држи дућан компаније у Београду.²⁹

Зајмом у облику робе лепо се послужио и Лука Стјепановић, бивши момак једног дубровачког трговца у Београду. Кредит је тада износио 2.070, док три године касније, кад је Лука пословно ојачао, само 470 дуката. Лука је сам 1541. и 1544. узимао момке за Београд.³⁰ Године 1546. он је већ био таст једног дубровачког трговца умрлог у Београду, коме је уз ћерку дао

и 200 дуката мираза.³¹ Његовом пословном уздицању свакако је допринело то што је 1542. године пренео на себе кредитна права Франа Пет. Бела, у вези с дуговањем једног дубровачког трговца у Београду.³² Бело је исте 1542. године склопио трговачко друштво с једним трговцем у Дубровнику, уневши као капитал наплату дугова од својих дужника у Турској; Бело је, иначе, радио за компанију у Београду.³³ Као пословни друг Беловог дужника Марина у Београду помиње се Радо Ивана Томић, трговачки агент у Београду,³⁴ иначе раније познат.

Угледан, иако без већих послова, био је Брњо Баров сведок и у Београду (1542) и у Пешти (1544).³⁵ Иако га је бујица понела на север, он је ипак 1548. стално ставио у Београду, где је у горњем граду имао дућан.³⁶ Њему је као трговац био сличан Гргур Мартина Сумичић.³⁷

Од трговаца идентификованих још 30-их година у Београду нешто чешће се среће још Марин, син дубровачког телала Мата Ђурђева. Он се 1544. године, заједно с једним Дубровчанином из Будима, задужио у родном граду, али се већ три године касније показало да је инсолвентан дужник.³⁸ Од раније поменутих трговаца Марин Радатовић је такође 40-их година живео у Београду, али се повремено (на пример, 1544) налазио у Пешти.³⁹ Тада је у Београду пословао и Петар Јакоба Милатовић.⁴⁰ Од трговаца из протекле деценије јављају се у годинама 1542—1552: Вице Марковић (1543 године још изгледа агент а не самостални трговац), Марин Влаха Радосалић (Allegretti), који се од 1550. године почео пословно подизати помоћу робе на кредит из Дубровника,⁴¹ Иван Смољановић, који је 1549. године подигао кредит код Наталина Бар. Вукојевића,⁴² Марин Петра Рајковић, који је 1543. вероватно био у Београду,⁴³ Драгић Радов⁴⁴ и Антун Луцић звани Мезић (†1545), који се прво 1531. године отиснуо у Смедерево.⁴⁵

Поред Влаха Ник. Немањића, из раније познатог, који се појављивао у улози кредитора и који се 1552. године бележи као компаноном Крешевљанина Ђура Ратковића у Београду,⁴⁶ средином 40-их година као знатнији трговац помиње се и Андрушко Ловра Немањић.⁴⁷

Преломне 1542. године јавља се у Београду низ нових трговаца и пословних аге-

ната Дубровчана. По својим пословима знатнији трговац, Илија Марковић је у Београду свакако боравио и раније, иако нема докумената о том њиховом раду. Кад је умро (марта 1546. у Београду) у Београду су остале кућа и каса, у којој је било различитих пословних папира, на пример о трговачком друштву које је имао са Михом Николићем;⁴⁸ године 1542. Илија је узео кредит у Дубровнику на 592 дуката и момка на службу;⁴⁹ две године доцније са компаноном Михом и уз јемство Михоча Рад. Опата задужио се на 786 дуката; пред смрт, 1546. сам је подигао зајам на 260 дуката.

Иван Павловић се такође пословно уздизао узимањем кредита у Дубровнику. Свеће су се овако кретале: 1543 — 783 дуката, 1544 — 3.609, 1545 — 1.850, 1546 — 1.797, 1547 — 2.565. Од 1545. године јемац му је био Михоч Радов звани Опат. Од 1547. године у послове на исти начин упустио се и Иванов брат Марин, који се, уз Опатову гаранцију, задужио на 1.402 дуката. Следеће године Иван се сам задужио на 370 дуката а заједно са братом Марином, уз Опатово јемство, на 3.991 дукат. Године 1549. сам Иван је дигао кредит на 1.072 дуката, заједно са братом на 385, а браћа са Опатом утроје на 314 дуката. Године 1550. показала се већ инсолвентност, те су се веровници удружили да од Ивана и Марина пропорционално наплате своја потраживања; пошто је било корисно да у Дубровнику сазнају од дужника о њиховим могућностима и пословним намерама, Ивану је гарантовано да га неће у Дубровнику затварати кад се у њему буде појавио, што је иначе био редован поступак са инсолвентним дужницима.⁵⁰ Године 1551. у компанији с Иваном и Марином пословао је и трећи брат, Јакоб Павловић; тада су се браћа задужила на преко 854 дуката, а следеће 1552. на 120 дуката. Сам Јакоб је 1546. забележен у Пешти.⁵¹ Њега је још 1542. године Опат такође задужио у Дубровнику на своту од 2.017 дуката, а тада је узимао у родном граду и момка на службу.⁵²

Никола Мариновић, иначе компаноном смедеревског трговца Антуна Андрејевића, такође је 1542. године почео са кредитима у Дубровнику (202 дуката). Позајмице су се две године касније подигле на 1.867 дуката, када су узета на службу и два момка

у Дубровнику.⁵³ Вероватно је он био онај трговац који се као печујски трговац Никола Мар. Радоњић задужио 1547. године у Дубровнику на своту од 810 дуката. Две године касније он је забележен у Београду, одакле је отишао у Дубровник да подигне кредит од 116 дуката. Зајам у 1552. години пао је на свега 90 дуката, што би говорило да се пословно већ довољно ојачао и да се ослободио великих кредита, који су за многе били и велико проклетство.⁵⁴

Године 1542. узимали су у Дубровнику робу на кредит и Марин Илијин, компаноном Наталина Бар. Вукојевића, који је с њим закључио зајам на 524 дуката и Ловро Милатовић на преко 414 дуката.⁵⁵ Каснијих година нису се јављали у књигама дугова.

Око трговачког друштва које су водили познати дубровачки трговац Стјепан Н. Жега и Марин Радосаљих Персона (послови и дужници у Београду, Новом Пазару и Софији) помињу се у Београду, свакако као пословни агенти, Марин Лонго, Вице Мар. Радатовић (de Radatti), Михоч Братак⁵⁶ и трговац Петар Јакоба Михочев.⁵⁷ На једној изјави, пак, у вези с неким спором између двојице Дубровчана у Београду, поред неких већ поменутих сведочио је и Франо Станета Станетов.⁵⁸

Од осталих помињу се: Франо Иванов,⁵⁹ који је 1543. године склопио трговачко друштво са Николом Брзицом и његовим зетом Томом Ивановим, у које је Франо унео вредност коју је требало да наплати од својих дужника у Турској;⁶⁰ Иван Цвјетков, који је 1542. године уговорио компанију на три године са Иваном Барт. Наљешковићем;⁶¹ ситни компаноном Иван Илијин звани Берберин и Паско Јакобов;⁶² Марин Влахов Фифа, који је почео да се помиње као сведок,⁶³ одржавао је везе с Пештом, где је имао дужника,⁶⁴ но ипак је стално био настањен у Београду, где му је дућан био у београдском граду.⁶⁵ Стјепан Ивановић је био најпре скромнији житељ Београда, који је примао разне новчане легате и пошиљке;⁶⁶ године 1547, кад је живео и у Печују, задужио се код свога пуномоћника Миха Рад. Опата и код других,⁶⁷ иако се већ показао као дужник који не може да одговори својим обавезама.⁶⁸ Године 1550. он је радио у Београду и у Печују, и тек на изричиту дозволу могао се, због дугова, појавити у Дубровни-

ку.⁶⁹ Он, међутим, није престајао да се задужује. Године 1550. понео је робе на кредит из Дубровника за преко 1.009 дуката. Тада су се нове могућности отвориле и он је прешао у Будим. Наредне године дубровачки кредит је износио 640 дуката.

У току 1543. године од нових имена Дубровчана треба забележити Кристифора Мата Матичулу, који се преко пуномоћника задужио у Дубровнику на 462 дуката и Илију Мат. Стурановића, будућег великог трговца у Београду и Пешти, кога је као момка довео у Београд Иван Милановић.⁷⁰

Године 1544. први се бележе као пословни људи у Београду: Томаш Ивана Томића, који је са братом Алојзом одржавао везу с Будимом;⁷¹ Вицко Марина Милић, који се 1544. године на три места задужио у Дубровнику на своту од 448 дуката;⁷² Јакоб Николе Вентура, који се повремено такође снабдевао робом на кредит из Дубровника.⁷³ Почетком 1544. године умро је у Београду Марин Стјепанов, зет београдског трговца Радосаљића званог Пуљиза који се у Београду помиње још 30-их година; Марин је у Београду имао дућана и куће и дужнике, од којих је дугове требало да наплати Мато Фифа.⁷⁴ У Београду је тада свакако живео и Никола, ванбрачни син нобила Николе Рањине, кога је београдски трговац Јеро Умфија дао затворити.⁷⁵

Најпознатије ново име 1545. године је Радич Петров, који је у Београду морао да живи и раније, јер већ има титулу mercator Belgradі и присилну наплату дугова за преко 1.000 дуката; ипак, на мању своту; он се задужио и 1545. године.⁷⁶ Једном малом позајмицом у Дубровнику јавља се и Стјепан Радосаљић.

Мато Паскоја Шпанац је новембра 1546. закључио у Београду пословање трговачког друштва које је водио с двојицом браће (Кристифор и Марин Динка Радосаљића) и њиховим оцем. У то време он се, на захтев кредитора, пред сведоцима у Београду обавезао на неку исплату од 12.144 акча.⁷⁷ За његовог брата Ивана тешко је утврдити да ли је и кад је стално био настањен у Београду, јер се 1544. јавио као сведок на исправи писаној у Пешти, а 1550. као сведок против једног београдског трговца, кад је требало потврдити неке инсценације које је тај Београђанин извео у Смедереву.⁷⁸

Иван Томин пословао је 1546. и 1547. у стилу правог трговца из балканских насеобина. Њега је у Дубровнику задуживао и био је јемац рођак Марко Ник. Бан. Уз кредите долазили су и момци, радна снага из Дубровника. Своме рођаку Марку он је био пуномоћник код преузимања у Београду обавеза других трговаца, на пример неког Ивана Радовога званог Цикота.⁷⁹ Београдски трговац Михо берберин држао је у Дубровнику у закупу кућу.⁸⁰ Као и многи други Дубровчани под старост, и Марин Мат. Стојковић (Stai), пошто је продао кућу и дућан у Београду, повукао се да живи у Дубровнику;⁸¹ то је био крај пословања које је у Београду трајало око 15 година. Можда су у Београду тада живели Љубиша, брат Михоча Опата, и кожар Влахуша, који су одређивани за стараоце заоставштине умрлих београдских трговаца.⁸²

Марин Павлов звани Опатовић пословао је 1546. и 1547. и у Београду и у Пешти, јер се у оба места јављао као сведок.⁸³ То важи и за Крушевљанина Ђуру Радова (или Ратковића).⁸⁴

Драгић Радов, који је у Београду забележен још 1539. године, пословао је у насеобини и крајем 40-их и почетком 50-их година. Кредити 1548. године износили су у Дубровнику 489 дуката; 1551. године дигао је на 311 дуката сâм а 412 дуката заједно с београдским трговцем и компаноном Иваном Вукдраговићем; године 1552. задужио се шест пута на своту од 1.349 дуката. Драгић је 1548. године купио један дућан, саграђен од дрвета, који се налазио у београдском граду, и дућан са земуником у крају где се налазила насеобина Дубровчана.⁸⁵ Године 1551. склопио је трговачко друштво са својим бившим момком Требињцем Иваном Вукдраговићем, који је од свог патрона примио 1.761 дукат у тканинама, које је требало да продају у Драгићевој радњи.⁸⁶ Ова компанија не би говорила да је Драгић напустио послове у Београду него само да их је проширио трговачким друштвом; да је и свој лични рад проширио сведочи узимање новог момка у Дубровнику, новембра 1552. године.⁸⁷

Године 1548. умро је у Београду Стјепан Павковић, који је с дубровачким трговцима из Београда пословно општио и у Пешти.⁸⁸ Јануара 1549. као mercator Belgradі бележи се Никола Павлов.⁸⁹ Скромнији по својој пословној снази био је и Иван Смо-

љаковић, у Београду већ 1537. године, који је октобра 1551. повео једног Жупљанина као момка у Београд.⁹⁰

Лука Вицка Димитријевић (de Demetrio) био је већи трговац, који је у Београду морао дуже да послује без обзира што о њему за године пре 1550. нема документације. Он се незгодно експонирао због тога што је за ненаплаћен дуг у Смедереву извео пред турски суд једног дубровачког трговца из Рудника, иако му је дао веру и пропратно писмо да га за време боравка у Смедереву неће гонити.⁹¹ У то време послао је у трговачком друштву са Иваном Бар. Наљешковићем, који му је, јануара 1551, узео једног момка из Попова на четворогодишњу службу у Београду.⁹² Две године касније Лука више није био међу живима.⁹³ Иван је, најпре (1539) водио послове у Београду, па у Дубровнику и у Турској ван Београда, али га је компанија с Вицком поново привукла у Београд, где је од Јера Л. Умфије купио дућан са земуником и кућу с вртом, што је бесправно посео златар Петар Јакобов.⁹⁴

Занимљива је једна погодба начињена месеца априла 1550. године у Београду. Андрија Мат. Жуко споразумео се са Стјепаном Радосаљићем, да овај са својих 11.000 и са Андријиних 30.000 акчи пође на сајам у Москелуто (Moscheluto) и да тамо за поменути новац купи робу која добро пролази у Угарској и Ердељу; с еспапом би најпре дошао у Београд и показао Андрији рачуне, а потом би пошао да робу прода у Угарској или Ердељу; добијен новац не би инвестирао у артикле Паноније, него би се вратио и половину добити од ове трговине предао Андрији у угарским златницима.⁹⁵ Преко београдских Дубровчана је, дакле, успостављена веза између привреде Италије и далеког Ердеља, системом путујућих трговаца који су 1550. полазили из Београда као што су неколико деценија раније полазили у балканске земље из Дубровника. Чињеница да се није тражило да се новац инвестира у нову робу у Угарској и Ердељу указивала би да такве трговачке „руте“ још нису биле уходане, уколико није реч о изричитој жељи Дубровчана да дођу до златне монете преко Београда.

Андрија М. Жуко, у Београду још 1537. године, био је, изгледа, мајстор и у куплењу и наплати заоставштине умрлих дубровачких трговаца „у северним странама“.

Он је, на пример, од двојице влаха из Журовића, браће свог пословног друга Стјепана Радосаљића, умрлог у Ердељу, купио сва права на његову заоставштину за свега 50 дуката; овим су ушла у Андријино власништво сва покретна и непокретна Стјепанова добра у Ердељу и у Турској, а посебно у Београду и Смедереву.⁹⁶ На извесну несолидност карактера можда би упућивало и образложење поводом поновног ступања у Андријину службу момка који је од њега одбегао; изричито је речено ако момка Турци ухвате или му буду чинили какве тешкоће, да се за ово неће моћи покретати Андрија.⁹⁷

Генерацији трговаца која је физички или пословно нестајала око 1550. године припадао је и Марин, зет Ивана Пулиза, који је изгледа као путујући трговац умро у Угарској. Марин је већем броју купаца дао робу на вересију, те је од дужника требало наплатити дугове. За овај посао одређен је Кристифор, брат познатог дубровачког мешестара Јакоба Петра Ђона. Само од једног Турчина (неки Аслан-бег) требало је утерати 36.189 акча. Да су у питању биле веће своте сведочи висока провизија (100 дуката).⁹⁸

Златар Петар Јакоба Милатовић (Millatis) био је пословно повезан с браћом Орсатом и Јером Умфијама. Дуговање се завршило арбитражним судом, чија одлука показује обимна пословања и дужнике по Турској; Орсат као партнер у Дубровнику држао је на крају рада код себе 4.173 дуката; Петар је био дужник да утерује дугове по Турској, за шта је уживао две куће и радњу Умфија у Београду.⁹⁹ Одлука о кућама је измењена, јер је у међувремену Јеро дао дућан, земуник, кућу и врт једном другом Дубровчанину, који је судом морао да истерује Петра из половине куће, што му је у знак пријатељства уступио други од превртљиве браће Умфија.¹⁰⁰

И у трећој деценији дубровачког пословања у Београду под Турцима у насеобини је било трговаца из патрицијских породица. Реч је пре свега о Гучетићима, Антуну и Павлу Стијеповим, који се у архивским подацима бележе: први од 1546. а обојица од 1550. године, готово искључиво на исправама писаним и овераваним у Београду.¹⁰¹ Од 1546. године на сличан начин као сведок у Београду јављао се Ђуро

Стј. Градић.¹⁰² Године 1547. срећу се у Београду и два Соркочевећа, Нико Франов и Ђуро Паскојев. Њима је поп Петар Мар. Радатић уступио хартије и права на 1.300 акча, што се налазило у рукама Андрије М. Жуко, и дућан с кућом у Београду, чије су тескере такође биле у Андријиним рукама; Соркочевећи су за ово дали залог од 4.000 акча, с тим што су преузето, за већу или мању цену, могли и да препродају.¹⁰³

С обзиром на улогу свештеника у дубровачким насебинама у земљама под Турцима треба поменути Дубровчане капелане и презвитере који су с трговцима делили судбу у турском Београду, с трговцима често и сами пословали, писали им разна акта и чували рачуне, сведочили у вези с важним изјавама и, у извесном случају, представљали дубровачки католички „милет“ према Турцима и староседеоцима хришћанима а „јавну веру (*fides publica*) међу самим Дубровчанима. Између 1532. и 1535. помиње се пре *Gioanne de Alligretti, capellano delli mercadanti di Belgrado*«. ¹⁰⁴ Године 1537. бележи се пре *Zacharia de Giovanne, capellano di Belgrado*,¹⁰⁵ који изгледа није био Дубровчанин и није био насеобински свештеник. Исте године јавља се као сведок у Београду поп Вице Петра Брадица.¹⁰⁶ Године 1540. јавља се калуђер Дубровчанин пре *Niccolo Allegretto, capellano de mercadanti Rhagugei habitanti in Belgrado*.¹⁰⁷ Године 1546. помињу се два свештена лица: пре *Natale Hier de Bisanti, capellano de Belgrado*,¹⁰⁸ и поп Петар Мар. Радатовић (*Radattis*).¹⁰⁹

Београд је средином XVI века потпуно и масовно био укључен у менични саобраћај, пре свега у вези с наплатом цумрука. Тај се промет може најконкретније пратити за последња три месеца 1550. године, за које време је сачувана књига цумрука. У ставкама ове књиге најпре су уписивана имена извесних пословних људи који су живели у Дубровнику, односно и самих трговаца у унутрашњости или трговаца који су некад живели по насебинама у Турској а 1550. године већ су стално живели у Дубровнику, имајући трговачка друштва или какве друге пословне везе с Дубровчанима по градовима под турском влашћу. Ови уписани су били задужени за одређену своту, коју би меницом трасирали на Београд, с ознаком трговца који

треба да наплати означени износ. Своте су увек фиксиране у акчама, тј. у монети у којој је цумрук и плаћан, и с којим су монетама дубровачки трговци увек радије пословали него с ретким млетачким дукаима и дубровачким грошима. Некад би се на меници у Дубровнику означавао и јемац. По свој прилици овде се радило о тканинама и о другој увозној роби за коју је Дубровник плаћао Порти цумрук одсеком, а цумрукчија је састављао ту своту наплатом од дубровачких трговаца према количини робе увезене у Турску. У књигу цумрука унесене су готове царинске своте на наплату цумрука у акчама а не вредност робе у Дубровнику и дубровачкој монети. Лица која су трасирала меницу у ствари су експедовала робу те је и њихов цумрукчија уносио у свој дефтер. Цумручке менице, дакле, показују висину извезене робе, означену у свотама према царинској стопи. Од београдских трговаца Лука В. Димитријевић био је дужан царинских 1.007 и 8.202 акче, Андрија Л. Немањић — 7.972 и 1.538 акчи, Иван Паск. Шпанац — 1.925, Кристофан Мат. Матичула — 1.166, Антун и брат, синови Стј. Гучетића — 8.167, Андрија Мат. Жуко — 120 и 3.510, Павле Стј. Гучетић — 1.830 (да новац приме републички поклицари), Ђуро Радов — 1.130 (исплата извршена у Дубровнику, дакле без менице) и 670 (ту је он означен као Босанац, јер је родом био из Крешева), Петар Ј. Милатовић — 630 акчи. Као што се може видети, Београд је са 13 испорука робе за последња три месеца 1550. године обезбеђивао дубровачком цумрукчији износ од 37.847 акчи.¹¹⁰

Међу онима који су робу слали или за исплату били јемци било је људи који су у извесним временским размацима пословали и у Београду, као: Михо Петра Милутиновића (1539), Мато Влахов Фифа (1544), Иван Бар. Наљешковић (јемац и експедитор у неколико случаја), Франо Бож. Наљешковића (1531), Франо Март. Сумичић (тада свакако већ у Пешти, који је стварно трасирао меницу), Иван Павлов (1543—1548), Орсат Л. Умфија.

* * *

Прве три деценије делатности дубровачких трговаца у турском Београду могу се окарактерисати на следећи начин: прва деценија (1522-31) представља прибирање

Дубровчана у освојеном Београду, друга (1532-41) — знатно увећање броја трговаца у годинама пред турско заузеће Будима, трећа (1542-52) — нагли успон дубровачке трговине у Београду прометом према Будиму и кредитима у роби из Дубровника. За поменуто време показали су се неки типови трговаца, како код оних сасвим ситних тако и код оних јачих. Почетак пословне акције Дубровчана у Београду под Турцима карактерише путујући трговац, коме је прва сталнија станица према Београду било Смедерево (као што је после освојења дела Паноније од стране Османлија Београд био прва сталнија база истих таквих трговаца у Угарској). Пuteви и средства да се трговац пословно уздигне били су: удруживање капитала и подела рада између Београда и Дубровника у виду трговачких друштава или компанија (што је посебно карактеристично за 30-те године), узимање веће количине робе на кредит у Дубровнику (што је карактеристично за 40-те године) и, изузетно, куповање права да се наплате дугови и сакупи заоставштина умрлих или одсељених трговаца. Прекид с праксом пословних друштава и узимања већих робних кредита у Дубровнику не би морало да значи да је опала пословна снага трговаца него напротив да је он пословно ојачао и да се у погледу капитала више осамосталио. Снагу трговца показује нарочито узимање младића у Дубровнику на службу у насеобини, а 40-их година и враћање у родни град, одакле би се опет пословало са насеобинама у Турској, било у друштву с трговцима који би продавали робу у Турској, било давањем кредита у роби трговцима са копна, па и из Београда.

Падом Будима створене су велике трговинске могућности за пословање Дубровчана у Београду. Из Београда су се Дубровчани отискивали у Панонију, према Будиму и Пешти или у Осијек односно у Печуј, а нешто касније и у мања места на поменутој саобраћајници, на пример у Сремске Карловце. Већ око 1550. године Београд је у односу на дубровачке колоније у Подунављу почео играти улогу неког „Дубровника II“, јер се из Београда слала роба на северне стране, често на кредит београдских Дубровчана, слично као из Дубровника. У Будим и Пешту нису

одлазили само они који су желели да се нагло обогате, него су бежали и они који нису могли на време исплатити робу презету у Дубровнику на кредит. У ово време се за уновчену робу не купују производи у Угарској, а) јер је транспорт из удаљене Паноније био прескуп, б) зато што се слична роба могла купити и много ближе, на пример у Србији или Босни, али и в) зато да се у доба кад се злато толико тражило услед последица тзв. револуције цена, у облику угарских златника извози преко Београда на Средоземље (где је глад за златом била знатно већа него у турској Панонији).

Увоз текстилне и друге робе из Дубровника у Београд био је око 1550. године већ врло значајан. Џумрук, наплаћен за ту робу, достигао је 1550. године (на основу прорачуна за последње тромесечје) завидну своту од око 150.000 акчи. Било је појединих трговаца у Београду који су за једну календарску годину (конкретно 1542), по више основа примали из Дубровника робе за скоро 15.000 дуката, што је тада представљало велики пословни капитал. Оно што је, међутим, већ у првој деценији великог пословања упропастило многе дубровачке трговце било је давање великих количина робе на вересију купцима по турским градовима; ови потрошачки кредити касније су се врло тешко наплаћивали, нарочито од Турака војника; ти кредити су у случају турских феудалаца и локалних функционера тада у Београду износили до 650 дуката код истог дужника и од истог трговца.

У социјалном погледу у првим генерацијама дубровачких трговаца у турском Београду највише су били заступљени пучани из самог Дубровника, посебно неке врсте занатлија. Припадници патрицијских породица јавиће се у Београду као трговци тек 1546. године, за време велике трговинске плиме. Тек нешто касније ће се моћи забележити у београдској насеобини и пословни људи родом са села дубровачког подручја; највећим делом они ће се регрутовати из редова бивших трговачких момака, одведених да служе по неколико година у трговачке центре Турске.

НАПОМЕНЕ

I.

¹ Еврейски извори за општествено-икономическо развојито на балканските земи през XVI век, том I, подбрали, превели и коментирали др Ашер Хананел и Ели Ешкенази, Софија 1958, 219.

² Државни архив у Дубровнику (у даљем тексту: DAD), Cons. min. XXXIV, 263: 10. X 1523. у Малом вијећу су за стараоце његове заоставштине изабрали четворицу патриција и једног пучанина.

³ Павле Тодоров и Антун Михов, наиме, пред попом Петром Радатићем (de Radatis) и Франом Божидаровим (de Natal) обавезали су се да ће угледном трговцу Шимуну Вукићевићу и још једном из Дубровника исплатити 40.223 акче (DAD, Div. sanc. CXII, 82). Шимун Вукићевић се јавља у документима и нешто касније (1535), кад га је београдски бачвар Џинко Николић именовео за једног од извршитеља свог тестаментa (Ј. Тадић, Дубровачка архивска грађа о Београду I, 1521—1571, Београд 1950. — у даљем тексту: Грађа 7).

⁴ DAD, Cons. rog. XXXVII, 74. — Ова су места побројана следећим редом: Босна, Скопље, Софија, Смедерево, Београд, Нови Пазар, Трново.

⁵ DAD, Libro delli signori chazamorti 1500—1530, 52'. — Русковић је свакако Дубровчанин, док презиме Милорадовић није запажено у дубровачким архивским књигама.

⁶ Види: DAD, Cons. rog. XXXVII, 135', 56' (даривање чауша са Порте везира Пири-паше у вези с акцијом око добијања хоћума).

⁷ DAD, Deb. not. LXXV, 45 (8. I 1522: 93 дуката), 146' (17. X 1522:162); LXXVII, 8 (28. VI 1525:169), 8' (1. VII 1525:145); LXXIX, 35 (8. VII 1530:654), 60' (5. X 1530:630). Пуномоћник му је био Андрија Мар. Илић, вунар (DAD, Proc. not. XIII, 157, од 8. X 1521), а потом Марин Алегретов за један конкретан пријем новца (DAD, Proc. not. XIV, 84, 28. VI 1526) и од 30. I 1527. брат Марин Ј. Умфија (DAD, Proc. not. XIV, 98).

⁸ DAD, Div. not. IC, 77 (20. VI 1526); Div. not. CI, 179' (10. III 1530).

⁹ Девог септембра 1522. наиме, секвестран је у рукама Мариновим сав новац по рачуну Андрије Мар. Илијиног (DAD, Div. sanc. CXI, 100).

¹⁰ DAD, Cons. rog. XXXVIII, 159—9' од 26. VIII 1926. (за дар би се потрошило 3000 акчи).

¹¹ DAD, Cons. rog. XXXVIII, 166' од 8. X 1526.

¹² Грађа 3. — Изгледа да су Дубровчани добро осетили да би се слични послови могли правити с Абдуселамом, с обзиром да је он био раније дефтердар Анадола, те им се и пре јесени 1521. године обраћао да му купе тканине (DAD, Cons. rog. XXXVI, 108 i 117').

¹³ М. Ј. Динић, Грађа за историју Београда у средњем веку II, Београд 1958, 96—8.

¹⁴ На пример, крајем зиме 1526. године дошло је до некаквог инцидента у дубровачким Конавлима. Ту су два Дубровчанина из села Мрцина претукли неког београдског Турчина,

свакако због његовог држања. Да би се скандал изгладио и „подмазао“ кадија и увређени, Република је издала 1200 акчи, разуме се из средстава окривљених (DAD, Cons. rog. XXXVIII, 99' од 22. III 1526).

¹⁵ DAD, Div. not. CI, 13'—14' at. — У Габели је начинио инвентар и о случају је дубровачку владу известио Стоњанин Петар Божидарев. По наводима дубровачке царинарнице, прокријумчарено је 120 комада каризера. Дамјан Лукин, у својој одбрани, наводио је сандук стакла и сандук у коме је било 130 кутија слаткиша и само два комада тканина од по 18 дуката вредности. Дамјан се бранио да је робу из Неретве одвезао у Смедерево зато што у Дубровник није могао поћи због куге која је у њему харала.

¹⁶ Дванаестог фебруара 1529. његов брат Петар узео му је у Дубровнику на службу једног момка (DAD, Div. not. C, 185').

¹⁷ Тридесет првог марта 1530. узео је у Дубровнику робе на кредит за 114 а два дана доцније робе за 26 дуката (DAD, Deb. not. LXXIX, 6 и 7).

¹⁸ Он је 13. XI 1531. узео у Дубровнику момке за службу у Смедерево и Београду (DAD, Div. sanc. CXX, 10').

¹⁹ Године 1530. Марин је поставио опуномоћника у Дубровнику, а потом су се Марин и Баро међусобно означили као пуномоћници при задуживању на било коју своту (DAD, Proc. not. XV, 12; XVI, 184').

²⁰ DAD, Sent. sanc. LXXXII, 74—4'. — Луки је покрадено 12.489 акчи у акчама и дукатима, те је на његову тужбу дубровачки суд одлучио да, по обичају, штету поднесу сразмерно сви Дубровчани у каравану.

II.

¹ Грађа 4, 5—6 и 3—4; DAD, Div. sanc. CXXI, 142'—4. — На основу тестаментa излазило је да је родом са Шипана, јер је тамо имао кућу са земљиштем; кућу је стекао у Дубровнику; сестри Мари, наследници, оставио је и један путир који се употребљавао у православној цркви у вредности од 1000 акча. У тестаменту је даровао и двојицу људи, од којих му је Иван Ђурђевић звани Хреља свакако био сарадник у раду (Грађа, 3—4).

² DAD, Div. sanc. CXX, 223. — Из расположиве грађе види се да су агенти Готескија углавном били оријентисани на Софију.

³ DAD, Sent. sanc., CXX, 104—4'. Због краће бале од 4 комада тканина Пуљизу, поменути су други у каравану да би се извела пропорционална наплата штете; од стално настањених у Београду наведен је једино Марин Радатић.

⁴ У Београду он је откупио једног младог роба родом из Моравске, кога је богато обладио у свом тестаменту писаном 25. јула 1534. (DAD, Test, not. LXI, 77').

⁵ DAD, Proc. not. XVI, 48 (куће нису смеле бити скупље од 460 дуката); DAD, Div. not. CV,

209' (за време трогодишњег закупа Орсат би добијао и нешто вина а имао је права да се служи вођњаком).

⁶ DAD, Div. sanc. CXXI, 11 и 13' (цена: 30 дуката и 4 перпера годишње ренте). — Марин је 1532. обављао као пуномоћник послове свог дубровачког компањона Јакоба Радова, кога је потом. 25. XI 1535. поставио за свога пуномоћника. (DAD, Proc. not. XV, 101'; XVI, 17). Он се 3. IV 1533. задужио у Дубровнику на робу у износу од 286 дуката (Грађа, 188).

⁷ DAD, Div. sanc. CXXII, 211'—2 (ту је било највише Мариновог новца — 711 дуката). И после предавања 17.000 акчи Мариновој удови Орсат је морао доказивати да је предао све оно што је припадало Марину (DAD, Div. sanc. CXXVI, 197—8).

⁸ DAD, Div. sanc. CV, 251—1'. — Приликом обрачуна Јакоб је требало да браћи Умфијама плати 21.730 акчи.

⁹ Грађа 25—6 и 28. — Орсат је сведок на једној исправи писаној у Београду 7. IV 1540 (Грађа, 26). — Јеро М. Павловић се показао као врло хуман човек: он је 23. VII 1540. поклонил губавцима у Дубровнику три златице винограда и кућу у Гружу на Лападу. (Грађа, 26—7).

¹⁰ DAD, Div. sanc. CXXVI, 197—8. — Приликом веридбе, по споразуму писаном у Београду 23. III 1540, Милановићу је стављено на располагање 800 дуката мираза, с тим да до венчања дође у року од 4 године. (Грађа, 24—5).

¹¹ Грађа 27. Године 1541. Марин и Баро су се узајамно именовали пуномоћницима, с тим да Марин Бара може задуживати до своте од 500 дуката (DAD, Proc. not. XVII, 118). Марин као сведок на исправама писаним у Београду 23. III и 7. IV 1540. Грађа, 24—5 и 26.

¹² DAD, Div. sanc. CXXIV, 299—9'. — Наталин се марта 1538. задужио у Дубровнику на 192 дуката а септембра 1539. на 370 (Грађа 189—90); сведок на исправама писаним у Београду: Грађа 15—16, 26.

¹³ Петог јануара 1532. узео је момка за рад у Београду и другде. — (DAD, Div. sanc. CXX, 43).

¹⁴ DAD, Div. not. CV, 269'—70. — Као београдски трговац задуживао се почетком 1533. у Дубровнику (Грађа, 188). Сведочио је на једној исправи писаној у Београду 3. I 1539. (Грађа, 19).

¹⁵ DAD, Div. sanc. CXL, 36'—7. — У Београду је држао момка (Грађа 113—14); год. 1541. постављен је за пуномоћника у Београду (DAD, Test. not. XLI, 209—10); сведок на једној облигацији писаној у Београду 30. IX 1533. (DAD, Div. not. C III, 43—31).

¹⁶ Седамнаестог новембра 1535. дигао је у Дубровнику кредит од 400 дуката, а 25. V 1538. од 934 дуката. (Грађа 188 и 190) петог децембра 1539. узео је за момка једног Талијана који је живео на Шипану (Грађа, 23). DAD, Div. not. CVI, II—172—71.

¹⁷ Год. 1532. именовано је пуномоћника у Дубровнику (DAD, Proc. not. XV, 101) а октобра 1536. задужио се на 1218 дуката (Грађа, 188—9).

¹⁸ DAD, Lam. for. LXXXV, 121' i 122.

¹⁹ Грађа, 6—7.

²⁰ Исто, 9—10. Поменути дуг ни 1540. није намирен (Грађа, 10). Год. 1536. узео је у службу два момка (Грађа, 10); октобра-новембра 1536. задужио се у Дубровнику на 1124 дуката (Грађа, 189).

²¹ Једанаестог децембра 1536. преко брата у Дубровнику узео је момка на пет година. (DAD, Div. not. CIV, 119); види и: Грађа, 13.

²² DAD, Div. sanc. CXLIV, 36'—7; Марин је био 1541. године сведок да је један тестамент, писан у Београду, аутентичан (DAD, Test. not. XLI, 209—10). Нема доказа да су Дамјан, Иван и Јован Вугдраговићи, родом из дубровачке Ријеке, заиста пословали у Београду (Грађа 28).

²³ Грађа, 13—14.

²⁴ DAD, Div. not. CV, 17—7'. — Ту се помиње и неки Марко Вица Младјеновић, дужан на 27.000 акчи.

²⁵ Грађа, 13, 18 (брат му у Дубровнику узима момка); Иван Петров је за дуг од 448 дуката слао коже и восак из Београда, али дуг ипак није исплаћен, тако да је око његове исплате морало доћи до нагодбе (Грађа, 29).

²⁶ Грађа, 13.

²⁷ Исто, 11—12.

²⁸ Исто, 15—16 и 12 (Брњо).

²⁹ Маја 1537. задужио се у Дубровнику на 205 дуката (Грађа 189).

³⁰ Грађа, 15 (као „становник“ Београда поставио је пуномоћника у Дубровнику), 20 (24. VIII 1539. узео момка); год. 1540. поставио је за пуномоћника Марина Мат. Стојковића (Stai), да му сакупи дугове и да га задужује до своте од 1000 дуката (DAD, Proc. not. XVII, 79').

³¹ Грађа, 16—18; Јеро је постао Иванов пуномоћник (Грађа 18). — Јеро се још априла 1533. задужио у Дубровнику на робу за 536 дуката (Грађа 188). — Иван је 6. III 1539. погодио момка за шестогодишњу службу (Грађа 19—20). Јеро се јавља касније и у Београду; августа 1546, он се потписао као сведок на некој изјави писаној у Београду (DAD, Div. sanc. CXXXII, 70').

³² Грађа, 14, 15—16.

³³ Исто 22—3, 189—90. — Изјавом од 3. I 1539. поставио је за свог пуномоћника Андрију Илијиног, златара (Грађа 19), а 7. IV 1540. у Београду једног другог да му утера дугове (Грађа 26). Примао је робу из Дубровника и у комисиону продају, али при томе није хитао са враћањем новца (Грађа 24).

³⁴ Грађа, 20 (24. III 1539. узео је момка на три године).

³⁵ DAD, Proc. not. XVI, 219—9' (поставља пуномоћника у Дубровнику 1539. године); Грађа 30 (дужан је компанији Жега Персона 6.000 акчи у Новом Пазару, вероватно за робу коју је у Новом Пазару преузео). Неког Драго де Радо који је умро in Mysia sive Thracia а трговао с Београдом помиње И. Саказов (Изъ завещанията 276—77).

³⁶ Грађа 19. — Год. 1541. помиње се као један од сведока да је неки тестамент писан у Београду (DAD, Test. not. XVI, 209—10).

³⁷ Грађа 190 (20. IX 1541. задужио се у Дубровнику на 443 дуката). — Са наследницима свог ранијег господара 27. IX 1541. склопио је друштво да би у Београду и у околним мести-

ма наплатио дугове по тестерала у износу од 81.874 акча уз провизију од 4% (DAD, Div. not. CVI, II—172—2').

³⁸ DAD, Test. not. XLI (209—10).

³⁹ Грађа 26: Allegretto di Giovanne di Thomaso.

⁴⁰ Такви би на пример били Јакоб Влахов и Иван Паскоја Ђорђевић, сведоци на једној облигацији, написаној у Београду 30. IX 1533. (DAD, Div. not. CIII, 43—3').

⁴¹ DAD Div. canc. CXLIV, 36'—7, Test. not. XLI, 209—10.

III.

¹ DAD, Div. not. CVII, 24 и 268; Div. canc. CXXIX, 233'—4.

² Грађа 39. — У Вијећу умољених почетком 1544. у три наврата, на Јерин захтев, решавано је о пресуди дубровачких судија против удове Марина Умфије и најзад је преовладало мишљење да је лоше пресуђено (DAD, Cons. rog. XLVI, 222', 224). Умфије ни међу собом нису биле солидне. Орсат и Јеро имали су трговачко друштво с Марином, у коме се налазило 7.000 Мариновог дуката. Кад је Марин умро, Орсат се 1538. намирио са Мариновим наследницима без Јериног знања, те је задржао хиљаду дуката који би припали Јери. Послови те компаније водили су се и у Београду. Јеро је превару накнадно открио и Орсат му је судском одлуком морао дати закинутих 1.000 дуката (Грађа, 51—52). Орсат је био толико несолидан платиша да су му веровници онемогућили да долази у Дубровник, а 23. октобра 1550. су му, посебном одлуком дозволили да се појави у завичајном граду због слабог здравља и да би уклонио сметње због којих није могао извршити наплате (DAD, Div. not. CXI, 30—31').

³ DAD, Div. canc. CXXVIII, 67 (Рајковићи су тражили да неку наплаћену облигацију упуте својим комисионарима у Београд). Стараоци добара пок. Јере М. Павловића извршили су секвестар робе Јере Умфије (DAD, Cons. min. XL, 40, 46'; Div. canc. CXXXI, 128). Орсат, са своје стране, исто се тако користио секвестром против несолидних партнера (DAD, Div. canc. CXXXII, 113'—4). Он је 23. X 1548. закључио послове са златаром Марком Влаховим (DAD, Div. not. CX, 11'—2), а годину дана раније поставио је за пуномоћника Марина П. Лаврикијевића у послу око продаје једне куће. (DAD, Proc. not. XVIII, 261).

⁴ DAD, Div. canc. CXXXI, 128, 6'—7; 1. XII 1546. он је сведок на једној исправи писаној у Београду (DAD, Div. canc. CXXXII, 471).

⁵ Грађа, 37—8; DAD, Div. canc. CL, 49.

⁶ Грађа, 191, 193, 195. — Даље се неће означавати странице Грађе код новог задужења, јер је оријентација за податке ове врсте у Грађи прилично једноставна. Износи ће се наводити само у дукатима, без гроша, као и раније у тексту.

⁷ Грађа, 38, 41, 43; DAD, Div. not, CVIII, 30 (Михо је узео, 11. VI 1544, момка у Дубровнику); Div. canc. CXXXII, (закључио с удовом Илије Мирковића послове).

⁸ Грађа, 34—5.

⁹ Исто, 40. — Кућа са дућаном стајала је 80 дуката.

¹⁰ 20. IV 1542 (Грађа, 32), 29. XI и 1. XII 1546 (DAD, Div. canc. CXXXV, 159'—60 и Div. canc. CXXXII, 47').

¹¹ DAD, Div. canc. CXXXIII, 24'; Грађа, 216.

¹² Грађа, 201, 220.

¹³ Грађа, 32; DAD, Div. canc. CXXVIII, 111—1'.

¹⁴ DAD, Div. canc. CXXXI, 85' (шаље у Дубровник новац једног Дубровчанина из Пеште); Div. canc. CXXXII, 250'—1 (сведок).

¹⁵ DAD, Div. canc. CXXXII, 175' (држи новац и буџет за дућан и кућу презвитера Петра Мар. Радатића).

¹⁶ DAD, Test. not. XXXIX, 240, Alba Julia (Gyulafehérvár, Karlsburg).

¹⁷ Године 1542. имао је неки спор са једним земљаком у Београду (DAD, Lam. for. LXXXXIX, 105') и био је сведок на једној исправи писаној 20. IV 1542 (Грађа, 32); 1546. године узео је момка у службу (Грађа, 43), а као човек од поверења добио је на чување кључ од касе једног земљака у Београду кад се овај налазио у смртној агонији (Грађа, 41). Године 1548. имао је пуномоћника по некој исплати у Дубровнику (DAD, Div. canc. CXXXIII, 95'), путовао је из Београда у Дубровник у друштву неког угледног бискупа (DAD, Sent. canc. CXIII, 36); 1459. године као пуномоћник задужио је у Дубровнику неког београдског Дубровчанина (DAD, Div. not, CXVII, 25).

¹⁸ DAD, Div. not. CVII, 13; Div. canc. CXXXII, 83—3'. Год. 1543. има пуномоћнике у Дубровнику (DAD, Proc. not. XVIII, 6).

¹⁹ DAD, Div. canc. CXXX, 210'—11.

²⁰ Исто, 147'; DAD, Div. canc. CXXXI, 85'.

²¹ DAD, Div. not. CVIII, 98'.

²² DAD, Div. not. CVII, 32, 33', 43, 93'. — Михо је 1542. био сведок: Грађа 35, DAD, Div. not. CVII, 218.

²³ DAD, Div. not. CVIII, 150.

²⁴ DAD, Div. not. CVII, 23.

²⁵ DAD, Div. canc. CXXXII, 249.

²⁶ Исто, 249.

²⁷ DAD, Div. canc. CXXXIII, 35—5'. — Око утеривања заоставштине у Београду види: DAD, Cons. min. XLI, 57; Div. canc. CXXXIII, 8 (секвестар у Дубровнику). — Део тканина Перановићеве заоставштине налазио се још 1550. године код Андрије М. Жуко, а неке од њих прекупили су неки Гучегићи (Грађа, 50).

²⁸ Године 1543. Иван Милановић је склопио уговор за двојицу „фамула“: Грађа 35 и DAD, Div. canc. CXXIX, 61.

²⁹ Грађа 35—6.

³⁰ DAD, Div. canc. CXXVII, 206'—7; CXXIX, 235.

³¹ Грађа 42. — Као трговац од угледа био је (пре 1550) арбитар у распри између београдског трговца Николе Мариновића и неког Дубровчанина (Грађа, 47).

³² DAD, Div. not. CVII, 14'.

³³ DAD, Div. not. CVII, 199.

³⁴ Грађа 33.

³⁵ Исто, 35; DAD, Div. canc. CXXX, 147'.

³⁶ DAD, Div. canc. CXXXIII, 24'.

- ³⁷ Сведочења у Београду 1542. и 1546. године: Грађа 35; DAD, Div. not. CVII, 218; Div. sanc. CXXXII 47'; CXXXV, 159'—60.
- ³⁸ Грађа 37 и 202. — Године 1544. је тужен да је затајио неку робу коју је допремио из Дубровника једном трговцу у Београд (Исто, 37—8). Као сведок у Београду помиње се 1542. године (Исто, 32).
- ³⁹ Грађа 29—30; DAD, Div. sanc. CXXX, 147'.
- ⁴⁰ Грађа 31 (означен да као пуномоћник наплати неки дуг од санџакбега у Београду (Исто, 31); DAD, Sent. sanc. CVII, 165'—6 (шаље злато из Београда).
- ⁴¹ Године 1550, преко пуномоћника Наталина Бар. Вукојевића и с њим заједно задужио се на 1.047 дуката, 1551. на 311, а 1552. на преко 1.297 дуката.
- ⁴² DAD, Div. not. CXVII, 25.
- ⁴³ Тада је у Дубровнику поставио пуномоћнике да му наплате све дугове (DAD, Proc. not. XVII, 297).
- ⁴⁴ Грађа, 30.
- ⁴⁵ Исто, 39; DAD, Test. not. XXXIX, 135—5'.
- ⁴⁶ DAD, Proc. not. XVIII, 67. — Са Крешевљанином је сам подигао кредит на 369 дуката (DAD, Deb. not. LXXXV, 174).
- ⁴⁷ DAD, Div. not. CVIII, 234 (пре тога имао фамула). Сведок 6. XI 1546. у Београду (DAD, Div. sanc. CXXXII, 249).
- ⁴⁸ Грађа 41—42; DAD, Div. sanc. CXXXII, 114—4' (жена се није породила или се породила у „незаконитом року“, те је добила само мираз од 200 дуката и половину покојникових добара.
- ⁴⁹ Грађа, 191; DAD, Div. sanc. CXXVIII, 125.
- ⁵⁰ Грађа, 48—49; међу кредиторима се налазио и Опат, коме је ишло у прилог велико задуживање Београђана, и са којим су Иван и Марин имали пословни спор следеће године (Исто, 50).
- ⁵¹ DAD, Div. sanc. CXXXII, 250'—1 (svedok 22. IX 1546). — Године 1546. Иван је тужен да је држао неки новац и да га није, како је требало, предао једном дубровачком кројачу, те му је влада наметнула секвестар над робом у Дубровнику (Грађа 42). Он је био сведок на једној судској расправи у Београду 1542. године (DAD, Lam. for. LXXXIX, 105').
- ⁵² Грађа, 191; DAD, Div. not. CVI, 244'.
- ⁵³ DAD, Div. not. CVIII, 17; Div. sanc. CXXXIX, 64.
- ⁵⁴ Године 1550. имао је спор с Луком Стјепановићем (Грађа, 47).
- ⁵⁵ Грађа, 194, 195.
- ⁵⁶ Исто, 30—32.
- ⁵⁷ Исто, 30 и 35 (сведок 27. IX 1542).
- ⁵⁸ DAD, Lam. for. LXXXIX, 105'. Ту су и Персона и друга двојица.
- ⁵⁹ DAD, Div. sanc. CXXXVIII, 131 (узима момка на службу); Грађа, 36 (1543. године именује пуномоћника).
- ⁶⁰ Грађа, 36—37.
- ⁶¹ DAD, Div. not. CVII, 218. Умро је 1543. године (Грађа, 37).
- ⁶² Грађа, 32 (дужници на 36.588 акче).
- ⁶³ Године 1542.: DAD, Lam. for. LXXXIX, 105', Грађа, 32; 15. IX 1544. у Пешти: DAD, Div. sanc. CXXX, 147'; 6. XI 1546 у Београду: Div. sanc. CXXXII, 249.
- ⁶⁴ DAD, Div. sanc. CXXXII, 250'—1.
- ⁶⁵ DAD, Div. sanc. CXXXIII, 24'.
- ⁶⁶ DAD, Sent. sanc. CVII, 165'—6; Div. sanc. CXXXII, 249.
- ⁶⁷ DAD, Deb. not. LXXXIV, 92'; Грађа, 44 и 159.
- ⁶⁸ Грађа, 43—44; DAD, Div. not. CX, 58'.
- ⁶⁹ Грађа, 49.
- ⁷⁰ Исто, 46. — Докуменат је погрешно датиран са 1549; треба 1543.
- ⁷¹ DAD, Div. sanc. CXXIX, 266'—7 (при томе је био дужник неком Дубровчанину из Новог Брда); Div. sanc. CXXX, 147 (последњи суд шест сведока по исправи писаној 15. IX 1544. у Пешти).
- ⁷² Грађа, 205 и DAD, Div. not. CVIII, 266' Div. not. CXIII, 27; Div. sanc. CL, 79.
- ⁷³ Другог јануара 1544, већ с ознаком „mercator Belgradi“ задужио се на 250 дуката. Као сведок на изјавама писаним у Београду јавља се 6. XI 1546. (DAD, Div. sanc. CXXXII, 249), 13. априла и 31. маја 1550. (Div. sanc. CXXXV, 181'—2; Грађа 48). Септембра 1550. преко њега је будимски и београдски трговац Стјепан Иванов исплатио у Дубровнику три своја дуга. Најзад, 1552. године у два случаја био је веровник београдским трговцима на преко 553 дуката. Тада је вероватно стално живео у Дубровнику.
- ⁷⁴ DAD, Cons. min. XL, 35.
- ⁷⁵ Грађа, 39.
- ⁷⁶ DAD, Div. sanc. CXXX, 313; CXXXII, 27'a; Proc. not. XVIII, 251; Грађа, 44.
- ⁷⁷ DAD, Div. sanc. CXXXV, 159'—60; CXXXII, 47'.
- ⁷⁸ DAD, Div. sanc. CXXX, 147; Грађа, 48 (као сведок потписао се и Франо Стјепана Николић, трговац мање снаге или пословни агент).
- ⁷⁹ DAD, Div. sanc. CXXXII, 60 и 70'.
- ⁸⁰ Грађа, 42.
- ⁸¹ Исто, 40.
- ⁸² Исто, 41 и 42.
- ⁸³ DAD, Div. sanc. CXXXII, 70'; CXXXIII, 35—5'.
- ⁸⁴ Грађа 96; кредити у Дубровнику; DAD, Deb. not. LXXXIV, 156 и 159 (као mercator Bu-dae), 235; LXXXV, 168, 174; Div. not. CXII, 26' и 133 (инсолвентан).
- ⁸⁵ DAD, Div. sanc. CXXXIII, 24'.
- ⁸⁶ DAD, Div. sanc. CXXXVI, 126'—7'.
- ⁸⁷ Грађа 56.
- ⁸⁸ DAD, Div. sanc. CXXXIII, 215; CXXXII, 250'—1 (22. IX 1546. обавезао се у Пешти Мату Вл. Фифи да ће му платити 10.215 акчи; од четири сведока двојица су била из Београда).
- ⁸⁹ DAD, Mob. ord. XXXI, 5'at. Поднео је тужбу против Радича, бившег фамула Ивана Перановића, који му није наплатио зајам од 190 акчи.
- ⁹⁰ Грађа 52.
- ⁹¹ Грађа 48.
- ⁹² DAD, Div. sanc. CXXXV, 179.
- ⁹³ DAD, Tut. not. II, 74'.
- ⁹⁴ DAD, Div. sanc. CXXXV, 179 (agens in parte Orienti); Sent. sanc. CXVII, 228'—9; Tut. not. II, 74' (један од стараоца заоставштине Луке В. Димитријевића); Грађа 48 (сведок о некоректностима у Смедереву).

⁹⁵ DAD, Div. canc. CXXXV, 181—2'.

⁹⁶ Грађа 53. — Код Андрије М. Жуко налазило се 1550. године и тканине из заоставштине Ивана Перановића (+1547) (Грађа 50).

⁹⁷ Исто, 54.

⁹⁸ Грађа 54—55.

⁹⁹ DAD, Div. canc. CXXXV, 29'—30; CXXXI, 96'—8.

¹⁰⁰ Грађа 54; DAD, Div. canc. CXXXI, 96'—8; Sent, canc. CXVII, 228'—9.

¹⁰¹ Грађа 48; DAD, Div. canc. CXXXII, 47' и 70'; CXXXV, 159'—60 и 181'—2. — Октобра 1550. Антун је преузео неку робу у ликвидацији у Београду; део робе упућен је његовом брату Павлу (Грађа 50).

¹⁰² DAD, Div. canc. CXXXII, 70'; CXXXV, 159'—60.

¹⁰³ DAD, Div. canc. CXXXII, 175'.

¹⁰⁴ Грађа 4, 7, 7 (помиње га у свом тестаменту, писаном 21. V 1535. у Београду и капелан Смедерева Франо Драгишан); DAD, Div. canc. CXXI, 144.

¹⁰⁵ Грађа 11, 12 и 13.

¹⁰⁶ DAD, Div. canc. CXLIV, 36'—7.

¹⁰⁷ Грађа 25 и 26, 26. — Он је 1542. био већ покојни (DAD, Sent. canc. CVII, 165'—6).

¹⁰⁸ DAD, Div. canc. CXXXV, 159—60; CXXXII, 70; 249.

¹⁰⁹ DAD, Div. canc. CXXXV, 159'—60; CXXXII, 175'.

¹¹⁰ DAD, Giumruch II: 39, 96, 118, 147, 153, 157, 168, 168', 169, 171, 181. — У првој свесци ове збирке, која обухвата време од 1535. до 1539. нема података о Београду и његовим дубровачким трговцима.

LES MARCHANDS RAGUSAINS À BELGRADE SOUS LES TURCS DE 1521 À 1551

dr. Bogumil Hrabak

Pour l'activité des marchands ragusains pendant ces trois premières décades les caractéristiques sont les suivantes: pour la première décade (1522—1531) le groupement des Ragusains dans Belgrade occupée, pour la deuxième (1532—1541) un accroissement considérable du nombre de marchands par rapport à celui des années avant la conquête turque de Budim, et pour la troisième (1542—1552) le développement brusque du commerce ragusain à Belgrade grâce au transit vers Budim et aux crédits accordés aux marchandises de Dubrovnik. A cette époque plusieurs types de marchand ont commencés à apparaître, aussi bien parmi les petits commerçants que parmi les grands. Ce début des affaires de commerce des Ragusains à Belgrade sous les Turcs a été caractéristique par le marchand itinérant, qui en allant vers Belgrade avait sa première halte permanente à Smederevo, (de même qu'après la conquête d'une partie de la Pannonie par l'Empire Ottoman, Belgrade fut la première base de ces mêmes marchands allant vers la Hongrie). Les moyens et les voies d'un marchand qui faisait des affaires prospères ont été: association des capitaux, répartition du travail entre Belgrade et Raguse sous forme des sociétés et compagnies commerciales (ce qui est surtout caractéristique pour les années trente), achat des quantités plus grandes de marchandise à crédit à Raguse, (ce qui est caractéristique pour les années quarante) et exceptionnellement, achat des dettes à encaisser et des droits de succession des commerçants morts ou expatriés. La rupture des associations d'affaires avec Raguse, et l'achat de grandes quantités de marchandises

à crédits ne signifiait pas une mauvaise situation du marchand, mais tout au contraire une force commerciale croissante du point de vue du capital. La prospérité d'un marchand se reflétait surtout dans l'engagement des jeunes gens de Raguse pour le travail dans des localités sous la domination turque et vers les années quarante le retour dans la ville natale pour continuer plus tard le commerce avec des localités en Turquie, soit en compagnie avec d'autres commerçants qui vendaient des marchandises là-bas, soit en donnant des marchandises à crédit à des commerçants du continent, et même de Belgrade.

Avec la chute de Budim de grandes possibilités commerciales pour les gens de Dubrovnik ont été ouvertes. De Belgrade les Ragusains se dirigeaient en Panonie vers Budim et Pest, vers Osijek, c'est à dire vers Peczuj, et plus tard dans de plus petites localités aussi se trouvant sur l'artère déjà mentionnée, par exemple à Sremski Karlovci. Dès 1550, pour la colonie des Ragusains dans le bassin du Danube, Belgrade a commencé à jouer le rôle d'une »Raguse II«, en quelque sorte parce que c'est de Belgrade que des marchandises sont envoyées vers le Nord, très souvent à crédit, par les commerçants ragusains de Belgrade, selon le système de ceux de Raguse. A Budim et à Pest portaient non seulement ceux qui voulaient s'enrichir rapidement, mais aussi ceux qui fuyaient n'ayant pas pu répondre aux obligations envers des commerçants de Raguse pour la marchandise prise à credit. A cette époque-là on n'achetait pas en Hongrie des marchandises avec les produits des ventes en Hongrie, d'une part parce que le transport de

la lointaine Panonie était trop cher la même marchandise pouvant être achetée beaucoup plus près, par exemple en Serbie ou en Bulgarie, et surtout parce qu'à cette époque où l'or était très recherché à la suite de la fameuse »revolution des prix« l'or était exporté sous forme des pièces d'or hongroises par Belgrade vers la Méditerranée, (où la demande de l'or était à cette époque beaucoup plus grande que dans la Panonie turque).

L'importation de textiles et d'autres marchandises de Dubrovnik à Belgrade a été vers 1550 déjà très importante. La douane encaissée à Belgrade (d'après le décompte du dernier trimestre) a atteint la somme enviable de 150.000 akcha environ. Il y avait quelques commerçants à Belgrade, qui ont au cours d'une année (précisément l'année 1542) reçu à plusieurs titres de la marchandise pour 15.000 pièces d'or, ce qui représentait à l'époque un grand capital. Ce qui a cependant, déjà durant la première décade, ruiné beaucoup de commerçants ragusains, c'est

qu'ils ont donné trop de marchandises à credit aux acheteurs dans de petites localités turques, et plus tard il était très difficile de réaliser ces credits, surtout celles des soldats turcs. Dans des cas des féodaux turcs et des fonctionnaires locaux de Belgrade ces dettes atteignaient la somme de 650 pièces d'or pour un même débiteur et chez le même commerçant.

Du point de vue social les premières générations des commerçants ragusains dans Belgrade turc, étaient composées des roturiers de Raguse appartenant surtout à une certaine catégorie d'artisans. Des patriciens n'apparaîtront en tant que commerçants à Belgrade, que vers 1546, au temps de la grande conjoncture commerciale. Ce n'est que plus tard qu'on remarque dans la colonie de Belgrade et parmi les hommes d'affaires, des hommes venant des villages des environs de Raguse. La plupart étaient d'anciens commis embauchés pour plusieurs années de travail dans les centres commerciaux turcs.

